

ПОГЛЯД НА ЕЛЕКТРОННУ КОМЕРЦІЮ КРИЗЬ ПРИЗМУ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ НОРМ

Бисага Ю.М.,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
Директор Інституту держави і права країн Європи,
Заслужений юрист України
ORCID: 0000-0002-8797-566*

Бисага Ю.М. Погляд на електронну комерцію крізь призму конституційно-правових норм.

В межах даної наукової статті досліджено правові аспекти електронної комерції крізь призму конституційно-правових норм в умовах стрімкої цифровізації економіки. Зазначено, що розвиток інформаційних технологій суттєво змінює умови ведення бізнесу, розширюючи можливості для підприємців та спрощуючи доступ до ринків. Електронна комерція вимагає не тільки нових підходів до ведення господарської діяльності, але й правового забезпечення для захисту конституційних прав учасників ринку, зокрема права на підприємницьку діяльність, захисту прав споживачів, приватності та безпеки даних.

У статті розглянуто ключові аспекти правового регулювання електронної комерції, серед яких особлива увага приділена гарантіям захисту персональних даних і цифрової безпеки, які стають критично важливими для ведення бізнесу в умовах кіберзагроз. Стаття 32 Конституції України, яка гарантує право на захист приватного життя, також застосовується до електронної комерції, де обробка та зберігання даних є невід'ємною частиною бізнес-процесів. Відповідно, держава повинна забезпечувати механізми правового захисту від несанкціонованого доступу до інформації та від витоку даних, що є критичним для підприємців і споживачів у цифровому середовищі.

Також розглянуто питання регуляторної передбачуваності для підприємців, що працюють у цифровому секторі. Відповідно до статті 42 Конституції, підприємці мають право на свободу ведення бізнесу без надмірного державного втручання, що вимагає стабільних і чітких правил для використання новітніх технологій, таких як блокчейн та штучний інтелект. Держава повинна сприяти створенню правових умов для розвитку цифрового бізнесу, забезпечуючи правову стабільність та передбачуваність, що є важливим аспектом для розвитку інноваційної економіки.

Окремо в статті підкреслюється важливість захисту інтелектуальної власності в цифровому середовищі. Стаття 41 Конституції України гарантує право власності, що поширюється також на цифрові активи та інтелектуальну власність. У контексті електронної комерції це питання набуває особливої актуальності, оскільки підприємці створюють та використовують інноваційні продукти, які потребують надійного захисту від порушень у цифровому просторі. Впровадження ефективних механізмів захисту прав інтелектуальної власності стає вирішальним фактором для розвитку стартапів та інноваційних компаній, що використовують цифрові технології.

Резюмовано, що конституційні норми, зокрема право на підприємницьку діяльність, є основою для регулювання електронної комерції. Адаптація правових механізмів до сучасних викликів цифрової економіки є ключовим завданням для забезпечення ефективного функціонування цифрового бізнесу. Впровадження нових правових гарантій, таких як цифрова безпека та регуляторна передбачуваність, сприятиме розвитку електронної комерції та підвищенню рівня захисту прав підприємців та споживачів у цифровому світі.

Тож у статті акцентується на необхідності оновлення підходів до правового регулювання електронної комерції з метою забезпечення справедливих умов для всіх учасників ринку, а також гарантування стабільності, передбачуваності та безпеки підприємницької діяльності в умовах цифровізації.

Ключові слова: електронна комерція, цифрові технології, правове регулювання, конституційне право на підприємницьку діяльність, економічна свобода, інформаційно-комунікаційні технології, глобалізація, цифровізація, національні стандарти, міжнародні стандарти, економічний розвиток, цифрова економіка.

Bysaha Yu.M. A look at e-commerce through the prism of constitutional and legal norms.

Within the scope of this scientific article, the legal aspects of electronic commerce are investigated through the prism of constitutional and legal norms in the conditions of rapid digitalization of the economy. It is noted that the development of information technologies significantly changes the conditions of doing business, expanding opportunities for entrepreneurs and simplifying access to markets. Electronic commerce requires not only new approaches to conducting business, but also legal support to protect the constitutional rights of market participants, in particular, the right to do business, protect consumer rights, privacy and data security.

The article examines the key aspects of legal regulation of e-commerce, among which special attention is paid to guarantees of personal data protection and digital security, which are becoming critical for conducting business in the conditions of cyber threats. Article 32 of the Constitution of Ukraine, which guarantees the right to privacy, also applies to e-commerce, where data processing and storage are an integral part of business processes. Accordingly, the state must provide legal protection mechanisms against unauthorized access to information and data leakage, which is critical for entrepreneurs and consumers in the digital environment.

The issue of regulatory predictability for entrepreneurs working in the digital sector is also considered. According to Article 42 of the Constitution, entrepreneurs have the right to freedom of business without excessive government interference, which requires stable and clear rules for the use of the latest technologies such as blockchain and artificial intelligence. The state should promote the creation of legal conditions for the development of digital business, ensuring legal stability and predictability, which is an important aspect for the development of an innovative economy.

Separately, the article emphasizes the importance of intellectual property protection in the digital environment. Article 41 of the Constitution of Ukraine guarantees ownership, which also applies to digital assets and intellectual property. In the context of e-commerce, this issue becomes especially relevant, as entrepreneurs create and use innovative products that require reliable protection against violations in the digital space. The implementation of effective mechanisms for the protection of intellectual property rights becomes a decisive factor for the development of startups and innovative companies using digital technologies.

It is summarized that constitutional norms, in particular the right to entrepreneurial activity, are the basis for the regulation of electronic commerce. Adaptation of legal mechanisms to the modern challenges of the digital economy is a key task for ensuring the effective functioning of digital business. The introduction of new legal guarantees, such as digital security and regulatory predictability, will contribute to the development of e-commerce and increase the level of protection of the rights of entrepreneurs and consumers in the digital world.

Therefore, the article emphasizes the need to update approaches to the legal regulation of e-commerce in order to ensure fair conditions for all market participants, as well as guarantee the stability, predictability and security of business activities in the conditions of digitalization.

Key words: e-commerce, digital technologies, legal regulation, constitutional right to entrepreneurship, economic freedom, information and communication technologies, globalization, digitalization, national standards, international standards, economic development, digital economy.

Постановка проблеми. У сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій та цифровізації економіки електронна комерція стає важливою складовою господарської діяльності в Україні та світі. Вона відкриває нові можливості для ведення бізнесу, спрощує доступ до ринків, підвищує ефективність підприємницької діяльності та сприяє економічному розвитку. Однак, такий розвиток ставить перед правовими системами нові виклики щодо забезпечення дотримання

конституційних прав і свобод, зокрема права на підприємницьку діяльність, захисту прав споживачів, приватності та безпеки даних.

Конституційно-правові норми відіграють ключову роль у формуванні правової основи для регулювання електронної комерції, встановлюючи фундаментальні принципи, на яких має базуватися її правове регулювання. Водночас, постійні трансформації електронної комерції та технологічного середовища вимагають оновлення підходів до правового регулювання, адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів та захисту прав учасників електронних правовідносин. Все вищевикладене робить тему дослідження надзвичайно актуальною, адже аналіз впливу конституційних норм на регулювання електронної комерції дозволить не лише глибше зрозуміти правові виклики сучасності, а й запропонувати можливі шляхи вдосконалення правового забезпечення в досліджуваній сфері.

Стан опрацювання. Проблематика конституційного права на підприємницьку діяльність та його гарантії була предметом досліджень багатьох науковців, серед яких М.В. Вітрук, М.І. Козюбра, В.Ф. Погорілко, П.М. Рабінович, С.В. Різник, Ю.М. Тодика, В.М. Шаповал, В.С. Щербина та інші. Водночас, правові аспекти регулювання електронної комерції в Україні були предметом досліджень таких вчених, як О.М. Вінник, Д.Д. Євтушенко, Л.В. Товкун, О.В. Шаповалова та багато інших фахівців.

Метою статті є здійснення комплексного аналізу правових аспектів електронної комерції крізь призму конституційно-правових норм, а також визначення ролі конституційних гарантії у регулюванні електронної комерції в умовах цифрової економіки.

Виклад основного матеріалу. Розвиток електронної комерції в умовах цифровізації економіки стає важливим елементом сучасної господарської діяльності, що викликає необхідність її правового регулювання на основі конституційних принципів і гарантії. Впровадження нових технологій та зростання обсягів електронних транзакцій вимагають чіткого правового забезпечення для гарантування прав учасників ринку, таких як підприємці та споживачі. Таким чином, одним із основних аспектів правового регулювання електронної комерції є забезпечення конституційного права на підприємницьку діяльність.

Підкреслимо, що конституційне право на підприємницьку діяльність є одним із ключових елементів економічної свободи, закріплених у Конституції України. Згідно зі статтею 42 Конституції України, кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Це право охоплює можливість здійснення будь-яких видів економічної діяльності, пов'язаної з виробництвом, реалізацією товарів, виконанням робіт та наданням послуг за умови дотримання вимог законодавства [1].

Так, аналізуючи монографічне дослідження «Конституційні засади економічної системи України» можна простежити глибинні аспекти конституційно-правових основ підприємницької діяльності, особливо в контексті ринкової економіки та економічних свобод. Авторами монографії аналізується право на підприємницьку діяльність як ключовий компонент економічної свободи у тісному взаємозв'язку із правом на власність, свободу економічної конкуренції та юридичним захистом підприємців. Як наголошується науковцями, свобода підприємницької діяльності безпосередньо пов'язана з конкретною економічною системою, що характеризується відповідною структурою, правилами та процедурами. Відповідно, структура досліджуваного права може бути поділена на три ключові аспекти: *інституціональний*, який охоплює економічні та правові інститути; *індивідуально-правовий*, що стосується особистих прав підприємців; і *публічно-правовий*, який відображає роль держави у регулюванні та забезпеченні справедливих умов для ведення бізнесу [2].

Як справедливо зауважує А.Ю. Олійник, конституційна свобода підприємницької діяльності охоплює низку правових можливостей, зокрема: ініціювати й здійснювати господарську діяльність на власний ризик, за умови, що вона не заборонена законом; вимагати від інших суб'єктів дій, які забезпечують реалізацію цього права; отримувати економічні та соціальні вигоди, включно з прибутком; а також звертатися до адміністративних або судових органів для захисту та відновлення порушеного права на підприємницьку діяльність [3].

Як впливає з аналізу науково-практичного коментаря до Конституції України, свобода підприємницької діяльності, як основоположний принцип господарської та цивільно-правової систем України, закріплена у статтях 6 Господарського кодексу та 3 Цивільного кодексу. Ці нормативні акти включають спеціальні розділи (глава 4 ГК та глава 5 ЦК), які безпосередньо пов'язані

з конституційним правом громадян на підприємництво. Господарський кодекс визначає зміст підприємництва та основні принципи його реалізації, тоді як Цивільний кодекс конкретизує права фізичних осіб на ведення бізнесу та передбачає відповідальність підприємців. Сукупність цих норм дозволяє розкрити зміст права на підприємницьку діяльність згідно зі ст. 42 Конституції України [4].

Розглядаючи гарантії конституційного права на підприємницьку діяльність, слід розуміти під ними систему правових, організаційних та процедурних механізмів, спрямованих на забезпечення ефективної реалізації цього права. Наведене включає такі елементи, як захист від надмірного втручання держави, забезпечення рівних можливостей для ведення бізнесу, юридичний захист власності, доступ до судового та адміністративного захисту у разі порушень тощо. Гарантії також повинні забезпечити правову визначеність та стабільність економічних відносин, необхідних для ефективного функціонування підприємництва.

Цілком обгрунтовано, на нашу думку висловлюється А. Ковач, підкреслюючи, що зміст правових гарантій конституційного права на підприємницьку діяльність полягає у створенні механізмів, які забезпечують свободу підприємництва, а також захист цього права від неправомірних дій органів державної влади, інших організацій та фізичних осіб. Одним із найбільш поширених порушень є надмірне втручання державних органів у діяльність підприємців, що призводить до конфліктів між суб'єктами господарювання та представниками влади, негативно впливаючи на розвиток підприємницької ініціативи [5].

Разом із вищезазначеним, доповнюючи положення згаданого вище науковця, ми б хотіли додати, що в умовах цифровізації економіки конституційні гарантії підприємницької діяльності набувають нового значення, оскільки технологічний розвиток вимагає адаптації наявних правових механізмів до цифрових реалій. Одним із ключових елементів цього процесу є *цифрова безпека*, яка підпадає під захист приватного життя, гарантованого статтею 32 Конституції України. У сучасних умовах електронної комерції, де обробка і зберігання даних є невід'ємною частиною бізнесу, захист персональних даних стає критично важливим. Держава зобов'язана впроваджувати ефективні механізми для протидії кіберзагрозам, захисту від витоку даних та несанкціонованого доступу до інформації, що особливо актуально для підприємців, які працюють у цифровому середовищі [1].

Крім того, *регуляторна передбачуваність*, як продовження права на підприємницьку діяльність (ст. 42 Конституції України), потребує чітких і стабільних правил для ведення бізнесу в умовах електронної комерції та використання новітніх технологій, таких як блокчейн та штучний інтелект. Сутність наведеного вбачаємо тому що, державна політика повинна сприяти створенню прозорої правової бази для впровадження та функціонування таких інноваційних рішень, забезпечуючи правову стабільність і передбачуваність для підприємців. Підприємницька свобода вимагає не лише можливості започаткування бізнесу, але й гарантії захисту від надмірних регуляторних змін, які можуть негативно вплинути на цифровий бізнес [1].

Також, не менш важливим аспектом є *захист інтелектуальної власності* в цифровому середовищі, що підпадає під положення статті 41 Конституції України, яка гарантує право власності. В умовах зростаючої ролі цифрових активів, особливо в електронній комерції та технологічних стартапах, держава повинна забезпечити надійний захист прав на інтелектуальну власність у цифровій сфері. Наведене стосується як прав на патенти, товарні знаки, так і цифрових продуктів, які створюють підприємці та інноваційні компанії. Ефективні механізми захисту інтелектуальної власності в інтернеті стають вирішальними для розвитку інноваційної діяльності [1].

Отже, трактуючи нові принципи захисту підприємницької діяльності через призму Конституції України, можна стверджувати, що цифрова безпека, регуляторна стабільність та захист інтелектуальної власності стають фундаментальними гарантіями для розвитку електронної комерції. Дані гарантії створюють умови для забезпечення правової визначеності та стабільності, необхідної для функціонування бізнесу у цифровому середовищі, що відповідає викликам сучасної епохи.

Як справедливо зауважує І.А. Коваленко, однією з важливих економічних передумов для реалізації конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність є підтримка технологічної модернізації, інноваційної активності та освоєння нових видів продукції і послуг. Модернізація технологій тісно пов'язана з інноваціями, які включають підготовку до впровадження нових продуктів на основі розвитку інтелектуальної власності та нових виробничих процесів. У свою чергу, комерціалізація інновацій відбувається через інвестиційну діяльність, що забезпечує розвиток

інноваційних продуктів, послуг та виробничих процесів, з можливістю фінансової підтримки підприємців [6].

Висновки. Отже, варто зазначити, що конституційне право на підприємницьку діяльність трансформується в електронну комерцію крізь призму застосування основоположних прав та принципів у цифровому просторі, що вимагає нових підходів до правового регулювання. У сучасних умовах електронна комерція дозволяє реалізовувати підприємницьку діяльність у глобальному масштабі, використовуючи цифрові платформи, що створює нові виклики для захисту конституційних прав підприємців. Відповідно, право на підприємницьку діяльність в електронній комерції охоплює не лише традиційні елементи, такі як свобода вибору та недоторканність власності, але й такі нові аспекти, як захист персональних даних, кібербезпека та доступ до електронної інфраструктури.

Зокрема, перехід підприємницької діяльності в електронний формат вимагає адаптації правового регулювання задля забезпечення справедливих умов на цифрових ринках, захисту від кіберзагроз та забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності в онлайн-середовищі. Держава, відповідно до статті 42 Конституції України, зобов'язана створювати сприятливі умови для ведення бізнесу, що наразі включає забезпечення прав на використання електронних технологій та цифрових платформ, рівний доступ до цифрових ринків та підтримку підприємців у питаннях регуляторної стабільності для ведення бізнесу в електронному форматі.

Водночас, електронна комерція відкриває нові можливості для реалізації права на підприємницьку діяльність, але також ставить на порядок денний питання про необхідність адаптації конституційних гарантій до нових реалій цифрового світу. Вказане, таким чином означає, що регуляторні механізми повинні забезпечувати не лише захист прав підприємців від надмірного державного втручання, але й відповідати вимогам цифрової епохи, включаючи питання про захист даних, правовий статус криптовалют та інших інноваційних технологій, які стають важливими інструментами в електронній комерції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Конституційні засади економічної системи України: монографія / В.А. Устименко, Р.А. Джабраїлов, В.М. Кампо, Р.О. Коваленко, М.В. Савчин / НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток», 2011. 258 с.
3. Олійник А.Ю. Конституційне право особи на підприємницьку діяльність в Україні. *Актуальні проблеми інноваційного розвитку кластерного підприємництва в Україні: Всеукраїнська науково-практична конференція* (м. Київ, 30 березня 2017 р.). Київ: КНУТД, 2017.
4. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В.Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю.Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2011. 1128 с.
5. Ковач А. Охорона й захист державою конституційного права людини на підприємництво. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5/1. С. 88–92.
6. Коваленко І.А. Загальносоціальні гарантії реалізації конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність в Україні. *Юридичний бюлетень*. Вип. 26. 2022. С. 45–51.
7. Лазур Я.В. Забезпечення прав і свобод громадян України у сфері публічного управління: адміністративно-правовий механізм: монографія. К.: Четверта хвиля. 2010. 240 с.
8. Лазур Я.В. Поняття, сутність та елементи адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у державному управлінні. *Форум права*. 2009. № 3. С. 392–398.
9. Белов Д.М., Белова М.В., Палапа Б.Б. Соціальне підприємництво: поняття та ознаки. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 75(1). Ч. 1. 2023. С. 149–155.
10. Бисага Ю.М., Белов Д.М., Заборовський В.В. Штучний інтелект та авторські і суміжні права. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 76(2). Ч. 2. 2023. С. 299–304.